

LITERARNOPREVODNE IZMENJAVE Z JEZIKOMA ANTIČNE KNJIŽEVNOSTI – STARO GRŠČINO IN LATINŠČINO

David Movrin
Univerza v Ljubljani

1 Uvod

Prevajanje antične literature (tu razumljene kot literature v grščini in latinščini od začetkov do konca pozne antike v 8. stoletju) ima korenine v prevodu Homerjeve *Odiseje*. V latinščino jo je okrog 250 pr. Kr. prestavil grški suženj in nato osvobodjenec Livij Andronik ter s tem odprl vrata ideji, da je mogoče nacionalno kulturo obogatiti z dosežki druge kulture – ideji, na kateri je temeljil razvoj rimske književnosti in ki je pozneje odločilno prišla do izraza v evropski renesansi (Lianeri 2019). Nič nenavadnega ni v tem, da predstavlja tudi temelj slovenske književnosti. Kot je napisal Ivan Božič ob svojem prevodu Platona leta 1862, »vsi izobraženi narodi so malo po malu začenjali s prelaganjem klasičnih del, grških namreč in rimskih ... Stari so bili in bodo ali v izviru ali v prevodih vedno učitelji poznejim narodom« (Božič 1862, 3–4).

Drobce tega prizadevanja je mogoče najti že v prevodih posameznih svetopisemskih in patrističnih odlomkov, kot sta denimo molitvi Očenaš in Zdrava Marija ter Apostolska veroizpoved v Rateškem rokopisu (okrog 1380) in pozneje v Starogorskem rokopisu (okrog 1495). Skozi velika vrata antična besedila v slovenščino vstopijo s Trubarjevimi in zlasti Dalmatinovimi prevodi grških knjig Stare zaveze ter celotne Nove zaveze v 16. stoletju. Svetopisemska besedila v obliki integralnih prevodov, še bolj pa kot lekcionar *Evangelia inu lystvuvi*, pozneje tudi pod vrsto drugih imen, in različni z njimi povezani priročniki, npr. *Molituvne bukuvze*, še zelo dolgo, tja do 20. stoletja, predstavljajo velikansko večino objavljenih prevodov iz klasičnih jezikov. Ker je zvrst predstavljena v več razdelkih pričujoče monografije (gl. poglavja *Prevajanje v času protestantizma (1550–1595)*, *Prevajanje Svetega pisma po času reformacije*, *Prevajanje in reformacija na vzvodu slovenskega etničnega prostora*), je prevajanje svetopisemskih tekstov v tem poglavju izvzeto.

2 Zgodovina prevodnih tokov iz grščine in latinščine v slovenščino

2.1 Od šestnajstega do osemnajstega stoletja

Posamezne patristične fragmente prevedeta že Jurij Dalmatin in Sebastijan Krelj (Hrovat 1997). Prgišče stavkov iz klasičnih piscev je v svoji slovnici *Arcticae horulae* leta 1584 objavil Adam Bohorič; po njegovem besedilu so posejani prevedeni odlomki iz Cicerona (4), Horacija (3), Juvenala (2), Nove zaveze (1), Ovidija (7), Plavta (1), Retorike za Herenija (1), Salustija (1), Svetonija (1), Terencija (5) in Vergilija (20). Ob njih so tudi latinski izvorniki, npr.: *Tu regere imperio populos Romane memento* (Aen. 6.851) / »Ti Rimlán, gledaj, de s' ladajnom folk regirafñ« (Gantar 1971, 100–106); v slovenščini se pri tem prvič pojavi heksameter (Gantar 2022). Janez Svetokriški je v *Svetem priročniku* (1691–1707) očete in klasike (zlasti Seneko, Ovidija, Cicerona, oba Plinija, Horacija, Livija in Svetonija, v manjši meri še Vergilija, Juvenala, Tacita, Varona, Gelija, Boetija, Petronija, Kvintilijana, Klavdijana in Lukrecija) sicer zelo rad citiral, a je citate redko prevajal (Gantar 2000). Vestnejši je bil Rogerij Ljubljanski, vendar ima njegova *Nebeška krona* (1731–1743) teh citatov manj, podobno velja za *Pridige* Jerneja Basarja (1734); vrsta drugih ohranjenih homiletičnih avtorjev je običajno raje posegla po parafrazi. Nekoliko daljša prevodna besedila se 1768 znajdejo v slovnici očeta Marka Pohlina *Kraynska grammatika*, kjer sta poleg drobcev iz npr. Krizostoma, Seneke, Julijana pri Teodoretu, Avgušтина in *Dicta Catonis* že tudi dva ambicioznejša poskusa iz Ovidija (*Her.* 9) in Vergilija (*Ecl.* 1). Za skromno navedbo prevajalca teh dveh besedil, »nekdo drug« (Pohlin 1768, 181), se je skrival Janez Damascen Dev (ki se je v *Pisanicah* lotil tudi Marcijalovih epigramov, Svetina 2005, 65–67). Vergilijev pastir Meliboj, politični izgnanec po bitki pri Filipih, je v njegovih rimanih aleksandrincih spregovoril takole:

Pod hladnem gaberjam o Tityr! ti lefhish,
 Jen' tvoje pishve glas v' felene gojfd spustish.
 Site planine pak mi mor'mo fapustiti,
 Mi mor'mo se zelú od doma odlozhiti.
 Ti Tityr! Ti tukej se v' senzah veffelbish.
 Od Amarylle kjer zol worshte pejt' uzhish.

Pohlinove *Buqve sa brati* (1799) vsebujejo tudi riman prevod zgodnjekrščanske himne *Te Deum*, drugačen od tistih, ki so jih objavili starejši prevajalci od Sebastijana Krelja (1584) do Leopolda Volkmerja (1795) (Hrovat 1997, 172). Pohlinova *Bibliotheca Carnioliae* omenja še dva njegova prevoda iz latinščine in grščine, za katera piše, da »čakata tisk in nekoga, ki bi ga plačal«; to sta najstarejši znani patristični prevod celotnega dela v slovenščino, »S. Avr. Avgushtina *Enchiridion*, fa eno skushno koku se pufte, nauki

visokeh shol po Kraysku dapovedati, v'lejtju 1781. na Krayske jefik preftavljen«, in »Interpretatio carniolica Auctorum Graecorum pro exercitatione scholae graecae Labaci«, nastala približno ob istem času (Pohlin 1803, 264). Oba sta izgubljena.

2.2 Devetnajsto stoletje

Vse to je že napovedovalo živahnejše dogajanje v 19. stoletju, ko se začnejo prevodi klasičnih tekstov pojavljati v večjem številu (prim. Bachleitner 2008), čeprav nekateri ne uspejo priti do tiskarja. V rokopisih (NUK Ms 1254, 1255, 1258, 1259) ostanejo daljši odlomki iz Avgušтина, Ambrozija in Gregorja Velikega, ki jih je pripravil Klemen Velikonja (Bogataj 2017); njegovo 24 pol dolgo »Razlaganje psalmov sv. Avgušтина v slovenskim jeziku, kdor ga če«, ki ga je v *Zgodnji Danici* 1853 kot »že čez 50 let ... v temnicah pokopano« odkritje napovedal Luka Jeran, ni prišlo na svetlo, ker je misijonarsko zagnani urednik sklenil prej »v Afriko odriniti«. »Berilo Gréfko« Valentina Vodnika (NUK Ms 545) je prevajalec, kot kaže, pripravil kot antologijo, pripomoček pri poučevanju grščine (objavil pa šele Fran Wiesthaler 1890); zajema Hierokleja, Ezopa, Ajlijana, Poliajna, Diogena Laertskega, Simplicitja, Plutarha, Atenaja, Strabona, Lukišana in Stobaja (Kos 1988, 305–354). Bolj dognan je njegov prevod 14 anakreontskih pesmi (ibid., 151–165); te je pozneje prevajal tudi Stanko Vraz (Moder 1966, 583). Če pustimo ob strani okorne poskuse njegovega sošolca Jakoba Košarja, ohranjene v NUK, je bil Vraz tudi prvi, ki je po letu 1830 v slovenske verze pretil Horacija, osem pesmi (Gantar 1980); prevajal je tudi Homerja, Katula, Ovidija in Vergilijeve *Georgike* ter *Eneido*, zadnje celo v domače narečje (Slodnjak 1950). Čopovi ohranjeni prevodi iz grščine in latinščine (NUK Ms 490) so šolski. *Zgodnja Danica* je 1849–50 v nadaljevanjih objavila kompilatvno »Svetiga Avgušтина izpoved vere, kar tiče gnado, v kateri in po kateri popolnamost vere obstoji«. Mihael Verne je ok. 1860 prevedel *Breviarium ab urbe condita*, kot »Eutropieva kratka rimska zgodovina« je delo ohranjeno v rokopisu (NUK Ms 1286); njegov drugi prevod, »Sveti Aureli Augušтин, škof Hiponeski, o govoru Gospodovem na gori po sv. Matevžu«, ki ga je v *Slovenskem glasniku* 8.2 (1862) omenil (in nameraval objaviti) Anton Janežič, se je izgubil.

Anton Janežič. – Vsestranski Janežič je s široko zastavljenim jezikovnim in literarnim delovanjem pomenil prelomnico tudi za prevajanje klasikov. V tej luči sta pomembna zlasti njegov list *Slovenska bčela* ter zbirka *Cvetje iz domačih in tujih logov*, oboje je izdajal v Celovcu – v skladu z vodilom Matija Majarja, ki je po propadu slovenskih zahtev v marčni revoluciji priporočil »skerbno se literarnega dela poprijeti, to je sedaj naša politika«. V tem smislu je Janežič (po pobudi zdravnika Jožefa Šubica – prevajalca Vergilija – v *Novicah* 1850, prim. Grafenauer 1928) leta 1851 ustanovil Mohorjevo društvo ter bil tam tudi po preoblikovanju v Mohorjevo družbo tajnik do leta 1868, ko mu je dokončno

odpovedalo zdravje. Prav v Janežičevi *Bčeli* je Janez Trdina 1852 objavil prvi slovenski prevod celega speva *Iliade* (in z njim razkačil ter motiviral Koseskega, gl. poglavje *Prevajanje Homerja*). Istega leta je izšla cela nepodpisana prva Vergilijeva ekloga, skriti sodelavec lista je bil morda Jožef Šubic (»Titir« 1852, 385):

Titire, ti ležé pod gabra košatoga krovom
 Na stebelno piščál selansko zmišljaš popévko,
 Mi pa gremò iz dežél domačih in dragoga polja,
 Mi bežimo z domú; ti, Titire, mirno pa v senci
 Gojzde učiš odmeváti na glás Amarilido zalo.

Šubic je namreč že čez nekaj mesecev (1853) objavil (podpisan) slovenski odlomek iz prve knjige *Georgik*, »Virgiljevo poljodelstvo«, z uvodom in komentarjem. Čez nekaj mesecev je sledil še daljši odlomek iz *Eneide* 2.1–197, »Sinonove laži«, v prevodu Matija Valjavca (1853). *Bčela* je nato zaradi financ in ljubosumnega nasprotovanja Bleiweisovih *Novic* ugasnila, Janežičeva propulzivnost pa ne; ustanovil je list *Glasnik slovenskega slovstva*, kjer je npr. Valjavec objavil cel prvi spev *Odiseje* (1854), nato pa *Slovenski glasnik*, kjer je isti Valjavec 1858 objavil daljši pasus iz Ovidija, »Stvarjenje« (»Čveteri vek ali dobe sveta« so 1855 izšli že v Bleiweisovem *Koledarčku*), optimistični urednik je še isti mesec napovedal kar celoto: »Pri tej priložnosti naznanjamo, da prestavlja *Ovidove prelepe metamorphose* naš rojak prof. M. Valjavec v Varaždinu tudi v slovenski jezik. Če že ni, bo cela prestava v kratkem doveršena.« Najava je bila preuranjena. *Glasnik* je nato objavil še Ljubičev »Ahilejev škit« iz *Iliade* (1861), Valjavčeve odlomke iz Sofoklovega *Ajanta* (1861), Horacijev *Aequam memento* v prevodu Janka Pajka (1862), Šumanov odlomek iz 6. speva *Odiseje*, »Navzikaja« (1865), ter Celestinov 6. spev *Iliade* (1867). Ob »Ahilejevem škitu« je denimo uredništvo 1861 ob spodbudni obljudi, »radi bomo odpirali enacim prestavam predaljšek našega lista«, objavilo kar programski poziv Ladislava Hrovata »Slovenski mladini«, zakaj in kako se lotiti dela (Hrovat 1861, 48):

Vsi izobraženi narodi so si vzeli za podlago narodne omike starodavno klasično literaturo; zajemali so iz tega vira pa delali vsaki po svoje; na ognjišču klasične literature so se greli ter si jačili ude za samostojno delavnost. Nujmo tudi mi Slovenci tako! [...] Slovenska mladež, ti nada domačega naroda, [...] rada in obilno prebiraj umotvore starih Gerkov in Rimljanov v izvirnem jeziku, navzemi se krepkega duha, ki ti veje iz njih, uči se pri njih jezikove krasote, globokih misli in natanjčnih izrazov, logične izpeljave pa neomagljivega rodoljubja. Obzor se ti bo širil, um se bo bistril in serce ogrelo in nevedama se boš navdihnila krepkega duha; potem pa tudi zmožna postaneš obdelovati domače polje. Pred pa si zasadi zdravih divjakov v vertič. Delaj po izgledu umnih

Rimljanov, ki so si prisvojili, kar so našli zase sposobnega in rabljivega pri Gerkih, – to je, – beri in prestavljaj stare klasikarje.

A v tukajšnjem kontekstu najpomembnejša Janežičeva dediščina je bila 1861 ustanovljena zbirka *Cvetje iz domačih in tujih logov*. V njej sta že leta 1862 v prevodu Janeza Božiča izšla Platonov *Kriton in Apologija*. Istega leta je Ladislav Hrovat objavil *Ksenofontovih Spominov na Sokrata čveterere bukve*; njegov prevod »C. Julija Cezara spomini na gališke vojske« je ostal v rokopisu, zapuščino hrani frančiškanski samostan v Novem mestu. Iz tega časa je tudi rokopis Salustijeve *Katilinove zarote* v prevodu Frana Levstika (NUK Ms 492), zdi se, da je prevajalec razmišljal o objavi v *Cvetju* (Božič 2015). Naslednjega leta 1863 je v prevodu Jožefa Šubica že postumno izšlo *Publija Virgilija Marona Georgikon, to je: Poljedelstvo; čveterere bukve* (prim. Marinčič 2018), v prevodu Matija Valjavca pa Sofoklova tragedija *Ajant*. V le delno uresničenih načrtih so bili še Tacitov *Agrikola* v prevodu Janeza Božiča ter Demostenovi in Ciceronovi govori v prevodu Janeza Božiča in Ladislava Hrovata. (Ciceronov prvi, drugi in četrti govor *Proti Katilini* je Hrovat pozneje objavil v *Zori*; tretji je ostal v rokopisu.) Janežič je namreč kmalu začel bolehati in leta 1869 je njegova smrt za jetiko pri štiridesetih ta obetavni izbruh prevodne dejavnosti za lep čas prekinila (Grafenauer 1928).

Do konca stoletja je od proze monografsko izšel le še *Marka Fabija Kvintilijana govorniški pouk* (knjige 1, 2, 10 in 11.2) v prevodu Franca Brežnika (1889), medtem ko je njegov prevod Platonovega dialoga *Menon (ali o kreposti)* ostal v rokopisu (NUK Ms 1671). Enako velja za prevode Demostena in Lukijana izpod peresa Luka Pintarja (NUK Ms 1417). Slaba tri desetletja za Valjavčevim *Ajantom* je bil natisnjen še *Sofoklejev Edip na Kolonu* (1892), ki ga je prevedel Rajko Perušek.

Fascinacija s parodijo. – Osrednji izziv pri prevajanju antične poezije je v tem obdobju Homer (tu zgolj omenjen, ker je v monografiji obravnavan posebej, gl. poglavje *Prevajanje Homerja*). Čudno priljubljena je *Batrahomiomahija*, psevdo-homerska parodija *Iliade*, ki pa namesto vojne med Grki in Trojanci popisuje spopad med žabami in mišmi (Hriberšek 2021). Leta 1870 jo prevede Janez Arlič (neohranjeno), leta 1880 Valentin Kermavner (»Batrachomyomachija«, NUK Ms 1399), leta 1886/87 jo kot gojenec v Alojzijevišču v *Domačih vajah* kot »Boj med žabami in mišmi« pod psevdonimom objavi mladi Aleš Ušeničnik. Z (ohranjeno) disertacijo »Studien zur *Batrahomyomachie*« je leta 1898 Josip Tominšek v Gradcu celo doktoriral; istega leta je besedilcu posvetil razpravo ravnatelj koprške gimnazije Giacomo Babuder. S snovi ustrezno antiklimatičnim prevodnim povzetkom v prozi Gvidona Sajovica pod naslovom »Mišja in žabja vojska« v *Zvončku* 1902 je to frenetično vrvenje zastalo, naslednji prevod, *Žabjemišja vojna* Frana Bradača, je izšel šele leta 1954 in kaže, da je nacionalne obsesije s tem tekstom začasno konec.

Prevajanje basni. – Širši kontekst zanimanja za žabe in miši je bila verjetno priljubljenost basni. Prevajali so jih Janez Nepomuk Primic (150 basni, NUK Ms 361), Urban Jarnik (1814), Franc Metelko (1825), že omenjeni Valentin Vodnik (ok. 1810), Anton Murko (1832), Anton Aleš, Jožef Rogač in Janez Gostiša (NUK Ms 494), Anton Kosi (1894), Josip Brinar (1901) in Josip Stritar (1902); v naslednjem stoletju pa še Andrej Smrekar, Ivan Burdian, Mirko Karlin, Fran Bradač in drugi (Moder 1966, 578–79).

Ostali poskusi. – Tu bo treba več raziskav. V gimnazijskih izvestjih je izšlo nekaj prevodnih odlomkov dijakom v pomoč – npr. Demostenov 2. olinski govor Josipa Šumana (1863), Platonova *Apologija* Ladislava Hrovata (1869), Demostenov *Megalopolski govor* Janka Polanca (1873); Davorin Valenčak je 1873 objavil »košček prevoda« Salustijeve *Jugurtinske vojne* (Hriberšek 2005, 124 in nasl.). Revialno so v 19. stoletju izšle še npr. tri Anakreontove pesmi v prevodu Aleša Ušeničnika (1885); *Heronдови mimiambi* v prevodu Rajka Peruška (1894 – čez desetletje se jim 1905 pridružijo še Semonidovi zloglasni jambi »peri gynaikon«, o ženskah, v prevodu Karla Verstovška in Vekoslava Spindlerja); ter nekaj malega Horacija, ki so ga prevedli Josip Šuman (1872, *Ars poetica* 50–72), Korbinijan Lajh (1872), pri katerem je *Ars poetica* postala »Pesništvena umetelnost« (Hriberšek 2007, 110–111), ter neznani nadarjeni prevajalec na platnicah Škrabčevega *Cvetja* (1883), ki je skušal s c. 1.4, *Diffugere nives*, ponuditi primer v »novi znanstveni pisavi za našo slovenščino«: »Pa' je razbê'žalw se snê'g!«

2.3 Dvajseto stoletje do osamosvojitve

Ti začetki že nakazujejo boljše raziskane prioritete v 20. stoletju, ko obseg in število prevodov narasteta, tako da je revialne objave zaradi prostora tu mogoče navajati zgolj še izjemoma. Knjižice s prevodi klasikov, ki jih je v samozaložbi izdajal zaradi živčne bolezni upokojeni kurat Blazij Bevk – *Ilijada* 1911, *Odiseja* 1911, *Eneida* 1912, *Izbrani spevi Publija Ovidija Nasona* 1912 itd. – so bile sicer »literarno brezpomembne« (Ivan Grafenauer, 1925), a vsaj kot indikator vse večje dostopnosti tiska vendarle znanilke novega obdobja; po razpadu Avstro-Ogrske in afirmaciji slovenščine v novi državi SHS postanejo dotlej redke monografske izdaje pravilo. Fran Omerza izda izbor iz *Iliade* (1916–1919), Joža Glonar Petronijevo *Pojedino pri Trimalhijonu* (1919), Anton Sovre Platonovo *Apologijo* (Sokratov zagovor, 1923), Fran Bradač izbor Katula, Tibula in Propercija (*Iz starorimske lirike*, 1923), Anton Dokler Salustijevo *Vojno z Jugurto* (1924). Sovre je objavil knjižico *Amor in Psyche* s podnaslovom »pravljica ljubezni« (1925) iz Apulejevih *Metamorfoz*, nato pa še Senekovo satiro *Potikvitev* (1927) in Platonov dialog *Fajdon* (1929). – V tridesetih letih je izšel *Dnevnik cesarja Marka Avrelija* v Sovretovem prevodu (1934); tega je pozneje osvežil Kajetan Gantar in se še vedno ponatiskuje. Sledil je Sovretov Horacij, najprej *Pismo o pesništvu* (1934), nato še *Izbor iz satir in pisem*

(v sodelovanju z Amatom Škerljem, 1935); ter slednjič izbor iz *Iliade* (1942) v zbirki *Cvetje iz domačih in tujih logov*, ki jo je pri Mohorjevi kot *hommage* Antonu Janežiču obudil Jakob Šolar.

Prevajanje dramatike. – Izdajanje prevodov iz dramatike je s pomočjo dijaških uprizoritev in revije *Mentor* sprožil Fran Omerza s Sofoklovim *Filoktetom* (1914) in *Kraljem Ojdi-pom* (1918), Aristofanovim *Mirom* (1918) ter Ajshilovo *Orestejo* (1918–1923, tretji del je ostal neobjavljen; prim. Bevc 2005, 119–120). Nadaljeval je Sovre s Sofoklovo tragedijo *Kralj Ojdipus* (1922), ki jo je pozneje izdal še večkrat (1944 že brez rim v zbornskih spevih in v blankverzu namesto izvirnega metruma; podobno 1959 in 1962). Naslednje leto je izdal Evripidove *Feničanke* (*Bratski spor*, 1923). Cvetko Golar je prevedel Sofoklovo *Antigono* (izšla 1924, premiera v SNG že 1912), Fran Bradač Evripidovo *Medejo* (1924) in *Hipolita* (1925) ter Aristofanove *Aharnjane* (1925) in *Lizistrato* (1925), pozneje še Evripidovo satirsko igro *Kiklop* (1932). Manj znan je prevod Plavtovih *Dvojčkov*, ki ga je za slovenske odre v ZDA ok. 1935 pod naslovom *Komedija zmešnjav* pripravil ddddr. Andrej Kobal, poznejši agent OSS in CIA (Kobal 1975, 182–188). Svoj prevod dveh Sofoklovih dram, ki ga je v tridesetih pripravil za SNG, je Fran Albreht izdal tudi v knjigi (*Edip kralj – Antigona*, 1941); »žal pa se zelo močno, skoraj preveč, oddaljuje od izvirnika« (Gantar 1959, 86).

Zaustavljeni cerkveni očetje. – V to obdobje sodi tudi velikopotezni timski projekt prevajanja cerkvenih očetov. Zasnoval ga je profesor in večkratni dekan Teološke fakultete ter v mandatu 1926/27 rektor Univerze v Ljubljani Franc Ksaver Lukman, ki sta ga za patristiko navdušila profesorja na Gregorijani Viktor Schweitzer in Theodor Scherman – tako da je poleg teologije pozneje v Gradcu vpisal še študij klasične filologije (Visočnik 2019, 79–80). Kot uvodni akord je Anton Sovre na njegovo pobudo pri Mohorjevi (in v Plečnikovi grafični opremi) objavil Avguštinove *Izpovedi* (1932, Lukman je v *Domu in svetu* 1933 zadovoljno ocenil, »da je Sovre dal Slovencem prevod Augustinovih *Izpovedi*, ki nas veliki narodi lahko zanj zavidajo«). Sledil je niz kvalitetnih izdaj pri isti založbi, večinoma Lukmanovih prevodov z uvodi in opombami: *Martyres Christi* (1934, ponatis 1983); *Izbrani spisi svetega Cecilija Cipriana 1 – pisma* (1938 in »zelo pomnožena« druga izdaja 1944); *Spisi apostolskih očetov* (prevedel Fran Omerza, 1939); *Svetega Hijeronima izbrana pisma 1–2* (1941); *Svetega Janeza Krizostoma izbrani spisi – šest knjig o duhovništvu; pismi papežu Inocentiju; pisma vdovi Olimpiji* (prevedla Lukman in Omerza, 1942); *Svetega Avrelija Avguština izbrani spisi – govori o Janezovem evangeliju I–XLIV in XLV–CXXIV* (oboje 1943); *Izbrani spisi svetega Cecilija Cipriana 2 – traktati* (1943).

»Lukman je imel izdelan načrt za izdajo 50 zvezkov najvažnejših oddelkov iz spisov cerkvenih očetov v slovenskem prevodu,« se je pozneje spominjal Anton Strle (Strle 1969), ohranjen je celo dokument pogodbe z izdajateljico, Bogoslovno akademijo –

vendar se njegova vizija ni skladala s tisto, ki jo je slovenski kulturi po prevzemu oblasti leta 1945 vsilila KPS, s patrističnimi prevodi je bilo konec, kot bi odrezal. Kajpak ne zaradi nedejavnosti glavnega prevajalca, apolitičnega Štajerca, ki se ni mešal v krvavo dogajanje v ljubljanski škofiji in je vojno po vsem sodeč prebil za pisalnim strojem (Lesjak 2017, 36). »V *Zborniku teološke fakultete* 3 (Ljubljana 1953 – tipkopis) 167 pravi Lukman, da ima sam pripravljenih šest novih zvezkov za tisk,« so po urednikovi smrti ugotavljali njegovi kolegi (Strle 1969, 416). Nekateri teksti so vendarle našli pot do javnosti, sprva zgolj v tujini, pozneje tudi doma: *Himne rimskega brevirja* (Celovec 1958); *Avrelija Avguščina knjiga o veri, upanju in ljubezni – enchiridion* (Buenos Aires 1959, ponatis 1972); *Gregorij Veliki in njegova doba* (prepleteno s prevodi pisem, 1980); *Svetega Gregorija Velikega, rimskega papeža, pastoralno vodilo* (1984). Še več jih je ostalo v rokopisih, ki jih hranijo Škofijska pastoralna in Semeniška knjižnica ter TEOF UL. Med njimi so: »Svetega Avrelija Avguščina izbrana pisma 1–2«, Avguštinov »Govor ob neki obletnici konsekracije za škofa«, »Gregorija Velikega izbrana pisma« (dve knjigi), »Kvinta Septimija Florenta Tertulijana izbrani spisi« (poslovenila Lukman in Omerza), »Avrelija Avguščina *O sveti Trojici*«, »Avrelija Avguščina izbrani dogmatični spisi (*Enchiridion* in drugi)«, »Gregorija Niškega izbrani spisi« (poslovenil France Jere, z Lukmanovimi uvodi) in »Janeza Krizostoma izbrani spisi« (prim. Lesjak 2017, 34).

Čez čas, ko je to postalo mogoče, sta z njih otrkala jezikovni prah Gorazd Kocijančič in Miran Špelič ter nekatere posodobljene objavila v novi zbirki »Cerkveni očetje«, ki je leta 1983 začela izhajati pri Mohorjevi, sprva spet zgolj z Lukmanovimi prevodi. Dejstvo, da se je to lahko zgodilo še po toliko letih, priča o prevajalčevem dosežku. – Jan T. Gross in John Connelly sta stalinizem definirala kot »nenapisane knjige, neizvedena predavanja, neizgovorjene ideje in nepodeljene akademske nazive« (Connelly 2000, 143). Podobo je mogoče preslikati na neobjavljena »Cerkvenih očetov izbrana dela« – zbirka je začela izhajati celo nekaj let prej kot na drugem koncu Evrope *Sources Chrétiennes* ter je ob bistveno manjšem jezikovnem zaledju *mutatis mutandis* držala spodobno primerljiv tempo. Obe sta navkljub težavam vztrajali tudi med svetovno vojno, vendar se je Franc Lukman po zlomu dveh totalitarizmov znašel v tretjem, s katerim je bilo sodobnikom v Lyonu prizaneseno. Pogled na zvezke, ki so v naslednjih štirih desetletjih izšli v francoski seriji, ponuja melanholičen komentar o zaustavljenih potencialih slovenskega projekta, za katerega v novem svetu ni bilo več prostora.

Izgubljeni in nesojeni prevodi. – Tudi rokopisom s prevodi klasičnih del je bil čas vse prej kot naklonjen. Ko je Fran Omerza decembra 1940 pri 55 letih umrl, je med njegovimi neobjavljenimi papirji ostalo pet Horacijevih in enajst Juvenalovih satir, pa 324 Marcijalovih (prim. NUK Ms 1952) in vsaj 10 Katulovih epigramov; Cezarjeva *Galska vojna* in (Hieronimovo?) delo *O slavnihi možeh*, Ciceronova govora *Proti Katilini* in *Za Seksta Roscija* ter Senekova razprava *O srečnem življenju*; Aristofanova komedija *Oblaki*;

prevodi Platonovih dialogov *Gorgias*, *Apologija*, *Kriton*, *Fajdon*, *Eutifron* in *Harmides*; vsa *Iliada* (le 14 spevov je tudi izšlo) in 17 spevov *Odiseje* (le en je iz Federalnega zbirnega centra našel pot v Arhiv Slovenije, AS 957). Vse to se je izgubilo v kaosu naslednjih let, ko je v začetku vojne Zavod svetega Stanislava v Šentvidu, kjer je prevajalec živel, najprej okupirala italijanska, nato pa nemška vojska (Bevc 2005, 116–119). V rokopisu je ostal tudi manj posrečeni, a doslej edini celotni slovenski Horacij, ki ga je ob smrti 1941 za seboj pustil (po besedah urednika Božidarja Borka) »elegantni, svetski stavec«, pravnik Josip Suchy, nekdanji frančiškanski fr. Generoz, ki je na Horacija »mislil vse življenje, prebiral ga na vseh svojih potovanjih in ga dolga leta prevajal v slovenščino« (NUK Ms 1272). Spet drugim se je pot do objave zaprla, ko je prevajalec ali celo kdo od njegove družine po vojni postal *persona non grata*. Med takšne je treba šteti Sofoklovo *Antigono* v prevodu Ivana Hribovska (Gantar in Senegačnik 2014) ter Ovidijeve *Metamorfoze* v prevodu Joža Lovrenčiča (Movrin 2017).

V podobno kategorijo je sodil rokopis s prevodom Platonove *Države* Antona Doklerja, ki je bil »po mnenju strokovnjakov (dr. J. Debevec) točen, lep« (»Doklerjev prevod« 1937, 301), vendar je bil zaplenjen 30. maja 1947 v policijski preiskavi pri dekanu Pravne fakultete, »Joyceovem učencu« ter zaljubljenca v Platona Borisu Furlanu, ki je po vrnitvi v Ljubljano maja 1945 rokopis na predlog Antona Sovreta pregledoval, korigiral, mestoma na novo prevedel in zraven pisal komentar ter o njem predaval študentoma Stanetu Gabrovcu in Alojzu Rebuli (Gabrovec 1994). Furlan je bil na montiranem Nagodetovem procesu sprva obsojen na smrt (pri čemer se je ena od obtožb nanašala na prevod Orwellove *Živalske farme*). Po poznejši pomilostitvi na dvajset let je večkrat vložil prošnjo, da bi mu vsaj rokopisnega Platona vrnil, prvič septembra 1947 in pozneje po prihodu na pogojno prostost, vendar brez uspeha, Udba je rokopise očitno izgubila ali uničila (Furlan in Furlan Seaton 2022) – nekako v času, ko je tudi prevajalec sin, duhovnik dr. Marijan Dokler, po obsodbi na enako montiranem Bitenčevem procesu leta 1948 za vrsto let izginil v slovenskih zaporih (Koncilija 2013). V zapuščini se je ohranila zgolj verzija prvih enajst strani rokopisa iz leta 1941 (Hriberšek 2022). Doklerjev rokopis s prevodom Aristotelovega spisa *O duši* se je ohranil v tujini (Kalan 2001), v zapuščini filozofa Franceta Vebra, danes ga hrani Univerza v Gradcu (izšlo 2022).

Anton Sovre. – Toda ravno najboljši teksti so vendarle našli pot do založnikov. Anton Sovre je v nevhvaležnih razmerah očitno videl spodbudo, leta 1949 je zapisal takole: »Od 3. aprila 1946 dalje sem izredni profesor za klasično filologijo na univerzi v Ljubljani. V tem času sem izdal več znanstvenih in poljudno-znanstvenih knjig, med njimi *Predsokratike* (307 strani), Lukianove satire (327 strani), *Supplementa ad acta Graeca Chilandarii* (skupno s prof. Mošinom, 100 strani). Poleg tega imam v tisku celotno *Iliado* (450 tiskanih strani), dalje izbor iz Plutarha z naslovom *Veliki Rimljani* (400 tiskanih strani). Vsega sem torej napisal v času demokratske vladavine okoli 1600 tiskanih strani, k čemur mi

je prišteti še prevod Platonovih dialogov *Simpozija* in *Iona* za kakih 100 tiskanih strani, kar je vsekakor udarniško! Trenutno prevajam Homerjevo *Odisejo*, ki naj bo dovršena še to leto, v programu pa imam še grško liriko. Za dovršitev tega knjižnega programa mi je ministrstvo za prosveto dovolilo dve leti dopusta.« (Movrin 2014, 451–52.) – Vse to je bilo res, Kajetan Gantar je nekoč rekel, da je bila v tem obdobju Sovretova delovna energija »pravi biološki čudež« (prim. Gerlanc 1986), imel je tudi dober pregled nad zlasti nemško teorijo prevajanja (prim. Kitzbichler, Lubitz in Mindt, 2009). Leta 1951 sta izšli celotna *Iliada* in *Odiseja* (gl. poglavje *Prevajanje Homerja*). Sledile so Herodotove *Zgodbe* (1953–55), Platonova *Apologija*, *Kriton* in *Fajdon* (*Poslednji dnevi Sokrata*, 1955), Lukrecijev ep *O naravi sveta* z Epikurovimi *Maksimami* ter pismi (1959), Plutarhovo *Življenje velikih Grkov* (1959) ter Platonov *Simposion* in *Gorgias* (1960). Leta 1954 so v MGL v njegovem prevodu igrali Plavtova *Dvojčka* (tipkopis AGRFT, TIP 86; izšlo 1967). Vmes je objavil celo dva bisera humanistične latinete, Erazmovo *Hvalnico norosti* (1952) in *Pisma mračnjakov* (1954), tik pred smrtjo pa še tri reprezentativne izdaje tragikov, Evripida (*Bakhe – Alkestis – Feničanke*, 1960), Sofokla (*Kralj Oidipus – Oidipus v Kolonu – Antigona – Filoktetes*, 1962) in Ajshila (*Oresteia*, 1963) ter s sodelovanjem Kajetana Gantarja izbor antičnih besedil *O pesništvu* (od Homerja do Horacija, 1963); leto dni po smrti je nato izšla njegova *Starogrška lirika* (1964), pozneje še Teofrastovi *Značaji* (1971). Kot prevajalec je v tej knjigi predstavljen posebej (gl. poglavje *Anton Sovre*).

Fran Bradač. – Neljube spodbude k prevajanju je bil deležen tudi univerzitetni profesor Fran Bradač, ki je bil avgusta 1945 upokojen kot »klerikalno-anglofilsko nastrojen« (rehabilitiran 1998; prim. Movrin 2013, 147; 446–448). Sprva je izgubil celo volilno pravico, stanovanje mu je ubranila šele odvetnica Ljuba Prenner. Iz gmotnih težav se je čez leta izkopal s pomočjo svojega nekdanjega študenta Jožeta Košarja – ta je ravno v tem obdobju politično dozorel, junija 1945 je zaprosil za sprejem v partijo in je bil pri novih oblastnikih bolje zapisan (Movrin 2014, 450). Pri mariborskih Obzorjih sta zasnovala zbirko *Iz antičnega sveta*, v kateri so v naslednjih desetletjih izhajali temeljni prevodi antičnih avtorjev. Na Bradačevo osrednjo vlogo kaže že dejstvo, da je bilo od prvih desetih knjig v Košarjevi zbirki kar šest njegovih. Med njegovimi povojnimi prevodi so Longov ljubezenski roman *Dafnis in Hloa* (1952), *Žabjemišja vojna* (1953–54), Aristofanovi komediji *Ptiči* (1959) in *Lizistrata* (1959), Evripidova tragedija *Ion* (skupaj z *Medejo* in *Hipolitom*, prevedenima že pred vojno, 1962), *Pisma* Plinija Mlajšega (1962), celoten Vergilijev pesniški opus – tako *Bukolika* in *Georgika* kot *Eneida* so izšli v istem »Vergilijevem letu« 1964. Začetek prve ekloge je bil pri njem tak (Bradač 1964, 31):

Titirus, ti si lepo se zleknil pod bukev košato,
drobni pastirski piščali izvabljaš pesem kmetiško,

mi pa zapuščamo rodno zemljó in sladke poljane,
z doma bežimo. A Titirus, ti Amarilido lepo
v senci brezskrbno opevaš, da pesem odmeva po gozdu.

Sledili so Senekova *Pisma prijatelju* (1966) ter Tacitovi *Anali* (1968) in Platonov dialog *Fajdros* (1969). V tem času je bil »njegov celotni prevod Ezopa v rokopisu pri Mladinski knjigi«, vendar ni izšel (Moder 1966, 579). Po prevajalčevi smrti sta izšla še Ciceronovo *Največje dobro in največje zlo* (1972, prevod je pod psevdonimom dokončal Jože Košar) in *Zgodovina Langobardov* Pavla Diakona (1988, prevod je dokončal Bogo Grafenauer).

Drugi prevajalci. – V tem obdobju se začnejo uveljavljati novi prevajalci različnih generacij. Janez Fašalek prevede Tukididovo *Peloponeško vojno* (1958), Ksenofontovi deli *Anabasis* ter *Kirova vzgoja* (1963), Polibijevo *Občo zgodovino* (1964) ter Cezarjevo *Galsko vojno* (1970). Pravnik Josip Jurca je mojstrsko prepesnil Ovidija, *Tristia* ter *Epistulae ex Ponto* (*Pisma iz pregnanstva*, 1959), Jože Šmit je poslovenil Katula (1959), Svetonijevih *Dvanajst rimskih cesarjev* (1960), Salustijevo *Vojno z Jugurto*, *Katilinovo zaroto* in dve pismi Cezarju (*Vojna in prevrat*, 1968). Kot prevajalec iz grščine se je uveljavil Marijan Tavčar, ki je za radio pripravil Menandrovo *Lepotico s Samosa* (1956), nato pa za tisk Aristofanove *Zborovalke* (1959), Platonov dialog *Protagoras* (1966), Plutarhov življenjepis *Aleksander Veliki* (1973), Evripidovi tragediji *Trojanke* (1975) in *Elektra* (1978), Platonovega *Kratila* (1980) ter Menandrovega *Čemerneža* (1995); večino opusa je sicer posvetil novogrški književnosti. Jože Mlinarič je izdal zbirko *Anakreontika ali pesmi o vinu in ljubezni* (1968) ter Propercijeve *Pesmi* (1973). Ciril Kosmač je za radio prevedel Plavtovo komedijo *Hvalisavi vojščak* (1969). Jože Košar, ki je kot urednik pri Obzorjih podpiral izdajanje antičnih naslovov, je tudi sam prevedel dvojce temeljnih del, Platonovo *Državo* (1976) in *Zakone* (1982). Anton Strle je izdal *Didache – nauk dvanajsterih apostolov* (1973). Približno 500 patrističnih odlomkov je bilo prevedenih v okviru prenovljenega brevirja (*Bogoslužno branje* 1–5, 1976–77); ta svojska antologija na več kot 500 straneh zajema dobrih 80 patrističnih avtorjev, z največ besedili so zastopani Avguštin (82), Ambrozij (26), Leon Veliki (25) in Janez Krizostom (21) (Smolik 1976). Lasten izbor beril so izdali še kartuzijani (*Živi ogenj*, 1975). Anton Strle je prevedel dokumente cerkvenega učiteljstva, med njimi vrsto antičnih (*Vera Cerkve*, 1977 in 1997), Jože Gregorič je poslovenil še *Pravilo svetega Benedikta* (1981). Valentin Kalan je izdal Platonovega *Sofista* (1980). Marjeta Šašel Kos je objavila Lukijanove *Filozofe na dražbi* (1985). Primož Simoniti je za zbirko *Sto romanov* prispeval Petronijev *Satirikon* (1973, Sovretova nagrada) in Heliodorove *Etiopske zgodbe* (1977), nato pa prevedel še Apulejeve *Metamorfoze* (1981, Sovretova nagrada).

Kajetan Gantar. – Prav Primož Simoniti je rad pripovedoval, kako zadovoljen je bil Sovre ob obrambi Gantarjeve doktorske disertacije, rekel je, da je našel svojega naslednika. Z izbranim nizom vrhunskih prevodov, ki so začeli v hitrem zaporedju prihajati iz založb in gledališč, je mladi doktorant zaupanje upravičil. Najprej je prevedel Ajshilovo dramo *Vklenjeni Prometej* (1957, 1982, 2020). Njegov naslednji projekt je bila Aristotelova *Poetika* (1959, 1982, 2005), nato izbor iz Prokopija (*Pod Justinijanovim žezlom*, 1961), pa Aristotelova *Nikomahova etika* (1964). V nadaljnjem obdobju se je osredotočil na poezijo, z izborom iz Horacija (1966, 1993) in obsežnejšim izborom *Rimska lirika* (1968, Sovretova nagrada; Kondor 1980), pa s Sapfo (1970), Propercijem (z Jožetom Mlinaričem, 1971) in Katulom (1974), Heziodovo *Teogonijo* ter *Deli in dnevi* (1974), Ovidijevimi izbranimi *Metamorfozami* (1977), Pindarjem (1980) in Teokritovimi *Idilami* (z Jožetom Mlinaričem, 1984). Ob tem je ves čas intenzivno prevajal tudi dramatiko, izšle so Plavtove komedije *Amfitruo* (1970, 2016), *Hišni strah* (1971) in *Aulularia* (1991), Herondovi *Mimijambi* (1971), pa Sofoklove tragedije *Antigona* (1973), *Kralj Ojdip* (1978, oboje skupaj 1994) in *Elektra* (1985), Ajshilovi *Peržani*, skupaj z *Vklenjenim Prometejem* (1982, 2020), ter Terencijev *Evnuh* (1987). Kot prevajalec je v tej knjigi predstavljen posebej (gl. poglavje *Kajetan Gantar*).

2.4 Prevajalski razmah v demokraciji

Klasična tradicija v Sloveniji je bila proti koncu Jugoslavije že povsem na škrgah, uničenje klasičnih gimnazij, dojemanje pouka latinščine kot nečesa, kar »ni združljivo s samoupravno socialistično angažirano šolo in s temeljnimi principi marksistične pedagogike« (Baskar 1988, 137), pa tudi kot *coup de grâce* zasnovano usmerjeno izobraževanje, vse to je pripeljalo do tega, da je v osemdesetih na Oddelku za klasično filologijo FF UL v povprečju diplomiral komaj po en študent na leto. Prevajati je bila sposobna le še peščica posameznikov, povečini izšolanih v nekem drugem času. Po padcu berlinskega zidu, ko je ideološki primež glede poučevanja klasičnih jezikov popustil in se je latinščina lahko vrnila v izobraževalni sistem, se je položaj dramatično spremenil.

Patristika. – To je najbolj razvidno pri patrističnih avtorjih. Gorazd Kocijančič je objavil niz temeljnih prevodov, nekatere na osnovi rokopisov, ki so ostali za Lukmanovim projektom, še več pozneje svežih: *Grški očetje o molitvi* (Origen, Evagrij, Maksim in Gregor iz Nise po osnutku Frančiška Jereta, 1993); Gregor iz Nise, *Življenje svete Makrine* in *Razgovor o duši in vstajenju* (po osnutku Frančiška Jereta in Silva Novaka, 1996); *Spisi apostolskih očetov* (po osnutku Antona Strleta in Frana Omerze, 1996); *Logos v obrambo resnice* (deloma po Lukmanovem osnutku, s sodelovanjem Jasne Horvat, 1998); *Izbrani spisi* Maksima Spoznavalca (2000) in izbor kratkih spisov *Kaj je krščanstvo* istega avtorja (2018); antologija grške krščanske poezije *Atos – na meji zemlje in*

neba (2000); *Zbrani spisi* Dionizija Areopagita (2008); *Veliki kanon* Andreja Kretskega (2013); Origenovo delo *O počelih* (z Nežo Gačnik, 2013); *Spisi in pisma* Evagrija Pontskega (z Alenom Širco, 2015); in *Hvalnice* Sinezija iz Kirene (2016). Z Vidom Snojem sta uredila obsežno slovensko izdajo *Zgodnjekršćanskih spisov* (2015), v zadnjem obdobju pa ureja in deloma prevaja *Filokalijo* v štirih knjigah (2020–21).

Po sušnega pol stoletja, kar se je zadnjič pojavil nov prevod celega Avguštinovega dela, so zdaj lahko izšla dela *Zakonski stan in poželenje* (Nataša Homar, 1993), *O svobodni izbiri* (Nataša Homar in Jerneja Kavčič, 2003), *Proti akademikom* (Primož Simoniti, 2006), *Izbrani spisi* (devet razprav, več prevajalcev, 2011), *O krščanskem nauku* (Nada Grošelj, 2012), *Deset govorov o prvem Janezovem pismu* (Miran Sajovic, 2012) in *O Trojici* (Miran Špelič, po Lukmanovem navdihu, 2014). Sledil je Hieronim, *Zagovor proti Rufinu* (Neža Gačnik, 2010) in *Pisma* v treh knjigah, vključno z ohranjenimi odgovori, med katerimi je kar deset Avguštinih (20 prevajalcev, ur. Miran Špelič, 2021). Poleg tega se pojavijo *Zgodnjekršćanska latinska poezija* (Miran Špelič, 1998), *Razlaga Razodetja in drugi spisi* Viktorina Ptujkega (Miran Špelič, 1999 in 2003), *Izreki svetih starcev* in Paladijeve *Zgodbe za Lavza* (Jasna Hrovat, 2002 in 2009), izbor iz *Filokalije* v prevodu Ksenje Geister (*Rojstvo besede*, 2006), Atanazijevo *Življenje svetega Antona* in ob njem *Življenje svetega Pabomija* (*Izvirni meništva*, David Movrin, 2011) ter *Pabomijevo pravilo* (Jan Dominik Bogataj in Nena Bobovnik, 2021), Tertulijanovi *Spisi* (Marko Marinčič, 2011) ter pozneje še njegovi *Apologetski, polemični in katehetski spisi* (Jan Dominik Bogataj, Franc Ksaver Lukman in Franc Omerza, 2023), *Izpoved* svetega Patrika (Gašper Kvartič, 2014), *Pesmi* in *Bogoslovni govori* Gregorja Nazianskega (Vid Snoj, 2014 in 2018), *Cerkvena zgodovina ljudstva Anglov* Bede Častitljivega (Miran Sajovic, 2015), *Martinellus* Sulpicija Severa (*Martinovo berilo*, Sibil Gruntar Vilfan in David Movrin, 2017), Origenov *Komentar in Homiliji k Visoki pesmi* (Neža Gačnik, 2017 in 2021). Izšli sta še razpravi *O Mojzesovem življenju* in *O devištvu* Gregorja iz Nise (Jan Peršič, 2017), pa *Zoper krivoverstva* Ireneja Lyonskega (Benjamin Bevc, Jan Ciglencečki in Gašper Kvartič, 2018), *Govori in Razprave o Matejevem evangeliju* Kromacija Oglejskega (Miran Sajovic in Bogomir Trošt, 2018), *Asketska razprava* Diadoha iz Fotike (Jasna Hrovat, 2019), Adomnanovo *Življenje svetega Kolumba* (Polonca Zupančič, 2020), Egerijin *Potopis* (Jan Dominik Bogataj, 2020), *Razlage evangelijev* Fortunacijana Oglejskega (Doroteja Novak, 2021), antologija *Latinski očetje o molitvi* (Jan Dominik Bogataj, Martina Ješovnik, Franc Ksaver Lukman in Doroteja Novak, 2022) ter *Krstne in mistagoške kateheze* Cirila Jeruzalemskega (Benjamin Bevc in Sergej Valijev, 2023).

Filozofija. – Tu pride do bistvenih premikov na več področjih. Prevodi Heraklita (Franci Zore, 1992), Parmenida (Gorazd Kocijančič, 1995) in Empedokla (Jan Ciglencečki, 2006) so tlakovali pot monumentalni dvojezični izdaji Diels-Kranzovih *Fragmentov predsokratikov* (10 prevajalcev, ur. Gorazd Kocijančič, 2012). Izšlo je par posamičnih

prevodov Platonovih dialogov (Boris Vezjak, *Harmid*, 1994, in *Fileb*, 2000), nato pa je Gorazd Kocijančič izdal najprej izbor iz Platona (*Izbrani dialogi in odlomki*, 2002) in zatem vsa *Zbrana dela* (2004, Sovretova nagrada, ponatis 2006 in 2009, gl. poglavje *Gorazd Kocijančič*). Gregor Pobežin je prevedel delo Platonovega sošolca Ksenofonta, ki je po točno 150 letih tako v slovenščini izšlo drugič (*Spomini na Sokrata*, 2012). Dostopnih je postalo več Aristotelovih del, *O duši* (Valentin Kalan, 1993), *Metafizika* (Valentin Kalan, 1999), *O nebu* (Pavel Češarek, 2004), *Kategorije* (Franci Zore, 2004), *Fizika 1–4* (Valentin Kalan, 2004), *Politika* (Matej Hriberšek, 2010), *Druga analitika* (Jera Marušič, 2012) ter *O nastajanju in propadanju* (Valentin Kalan, 2013). Izidejo Epiktetove *Izbrane diatribe in privočnik* (Brane Senegačnik, 2000), pa *Corpus Hermeticum* (Pavel Češarek, 2001), *Življenja in misli znamenitih filozofov* Diogena Laertskega (Živa Borak, Matej Hriberšek in Gregor Pobežin, 2015) in Artemidorjeva *Interpretacija sanj* (Maja Sunčič, 2017). V slovenščini spregovori tudi Plotin, najprej izide *Eneada 3.7, O večnosti in času* (Franci Zore, 2005), nato pa v okviru *Zbranih spisov* v prevodu Sonje Weiss njegovi *Traktati 1–54* (2016–22, Jermanova nagrada). Lok sklenejo Proklove *Prvine bogoslovja* (Gorazd Kocijančič, 1997), vezni člen med antično in srednjeveško mislijo.

Pozornosti so deležni tudi latinski pisci, zlasti Ciceron; izidejo *Lelij – o prijateljstvu* (Barbara Zlobec, 2004), pa *O prerokovanju* in *O dolžnostih* (oboje Nada Grošelj, 2010 in 2011), *Pogovori o starosti* (Vida Pust-Škrkulja, 2015) in *Pogovori v Tuskulu* (Polonca Zupančič, 2018). Izšel je tudi Seneka Mlajši, *O srečnem življenju in druge razprave* (Brane Senegačnik, 2001). S kar tremi deli je v slovenščini spregovoril filozof, ki ga tradicionalno uvrščajo na konec antike, Boetij – najprej s *Filozofsko-teološkimi traktati* (Matjaž Vesel, 1999), pozneje pa še s *Tolažbo filozofije* (Gorazd Kocijančič, 2012) in s *Temelji glasbe* (Jurij Snoj, 2013).

Dramatika. – V tem obdobju postanejo v slovenščini končno dostopna vsa ohranjena dela osrednjih grških tragikov. Izidejo Ajshilova dela *Sedmerica proti Tebam* (Alojz Rebula, 2005), *Pribežnice* (Brane Senegačnik, 2008) in v novem prevodu *Oresteja* (Marko Marinčič, 2008, nagrada Dominika Smoleta). Sofoklov *Ajant* in *Filoktet* (Kajetan Gantar, 2000) sta izšla hkrati z njegovimi *Trabinkami* (Brane Senegačnik, 2000), desetletje pozneje je izšel še *Ojdip v Kolonu* (Kajetan Gantar, 2010). Premik je bil največji pri Evripidu, izšle so drame *Heraklova blaznost* (Brane Senegačnik, 2000), *Medeja* in *Ifigenija pri Tavrijcih* (Marko Marinčič, 2000), *Ifigenija v Avlidi* (Kajetan Gantar, 2001), *Helena* (Jelena Isak Kres, 2006), *Alkestida* (Maja Sunčič, 2007), *Hekaba* (David Movrlin, 2011), *Resos* (Jelena Isak Kres, 2012), *Orest* (Jera Ivanc, 2014), *Bakhantke* (Andreja Inkret, 2016), *Prošnjice in Heraklovi otroci* (Jera Ivanc, 2016), *Hipolit* (Brane Senegačnik, *Prepovedana ljubezen*, 2017), *Trojanke* in *Andromaha* (Jera Ivanc, 2017) ter *Kiklop* (Maja Sunčič, 2020). Izide tudi vrsta Aristofanovih komedij – *Praznovalk tezmoforij* in *Žabe* (Andreja Inkret, 2003), *Oblačice* (Jelena Isak Kres, 2006),

Parlamentarke in *Bogastvo* (Maja Sunčič, 2010), *Mir* in *Lizistrata* (Maja Sunčič, 2011), *Ose* (Andreja Inkret, 2011), *Vitezi* in *Ptiči* (Maja Sunčič, 2012) ter *Abarnjani* (Maja Sunčič, 2021). Od komediografov se pojavi še Menander z *Žensko s Samosa*, *Razsodbo* in *Ščitom* (Maja Sunčič, 2020).

Tudi rimska dramatika je postala slovenskim bralcem vse drugače dostopna. Že skoraj ves Plavt; izšli so *Bahavi vojščak* (Alojz Rebula, 1994), *Oslí* (Marko Marinčič, 2009 in 2013), *Dvojčka* (Jera Ivanc, 2009), *Ključec* (Nada Grošelj, 2010, Sovretova nagrada), *Perzijec* in *Kazina* (Nada Grošelj, 2017), *Trgovec*, *Trinovčevo* in *Stihus* (Nada Grošelj, 2018), *Komedija iz škatlice*, *Striček iz Kartagine*, *Rilčkar* in *Epidik* (Nada Grošelj, 2019). Manjše pozornosti je deležen Terencij, izideta komediji *Dekle z otoka Androsa* (Kajetan Gantar, 2007) in *Brata* (Marko Marinčič, 2011). Z nizom Senekovih del se v slovenščini prvič pojavi tudi rimska tragedija – *Medeja* (Jera Ivanc, 2008), *Ojdip* (Brane Senegačnik, Sovretova nagrada, 2011), *Tiest* (Jera Ivanc, 2015), *Fedra* (Brane Senegačnik, *Prepovedana ljubezen*, 2017) in celo Seneki le pripisana igra *Oktavija* neznanega avtorja (Jera Ivanc, 2012).

Poezija. – V svežih prevodih v izboru izideta tako Homerjeva *Odiseja* (Kajetan Gantar, 1994) kot *Iliada* (Jelena Isak Kres, 2017), v integralni izdaji še *Homerske himne* (Blaž Božič, Lara Unuk, Blaž Zabel in Polonca Zupančič, 2019). Od poznejših avtorjev izidejo *Saffo* (Marko Marinčič, 2008), *Pindar* (Brane Senegačnik, 2013), antologiji antičnih epigramov (9 prevajalcev, ur. Nada Grošelj, *Zbadljivke po antično*, 2000) ter helenističnega epigrama (Jelena Isak Kres, *Vpletel bom belo vijolico*, 2009) in *Argonavti* Apolonija Rodoškega (Hubert Clemenz, 2008). Od rimskih pesnikov se v slovenščini na novo pojavijo Vergilij, *Bukolika* in izbor iz *Georgik* (Marko Marinčič, 1994, Sovretova nagrada). V tej prepesnitvi je Meliboj zazvenel takole (Marinčič 1994, 19):

Titir, ti zleknjen počivaš v zavetju razvejane bukve,
gozdne napeve si skladaš na drobno piščalko iz trsa,
mi pa zapuščamo rodno deželo, te ljube poljane:
z doma bežimo. Ti, Titir, lagodno tu v senci izvabljaš
gozdu odpev, da odmeva ti glas: »Amarilida lepa!«

Izideta še Horacij, *Pesmi* (Kajetan Gantar, 1993) ter *Umetnost pesništva* (Nada Grošelj, 2012), in Ovidij s prevodi *Ljubezni* (Marko Marinčič, 2006), *Rimskega koledarja* (Nada Grošelj, 2009), *Umetnosti ljubezni* (Barbara Šega-Čeh, 2002, Sovretova nagrada) in *Nege ženskega obraza* (Barbara Šega-Čeh, 2010) ter že celotnih *Metamorfoz* (1–6 Barbara Šega-Čeh, 2013 in 2020, ter 7–15 Joža Lovrenčič, 2017–18), poleg njih pa še antologija *Praznično leto Rimljanov v pesmi* (Nada Grošelj in Jelena Isak Kres, 2006) ter Klavdijan, *Ugrabitev Prozerpine* (Nada Grošelj, 2006).

Drugi avtorji in žanri. – Izhajati začne Plinijevo *Naravoslovje* v prevodu Mateja Hriberška, najprej izbrana poglavja (2009), nato integralno (1–6, 2012; 7–8, 2015; 9–11, 2016, Jermanova nagrada). Na področju zgodovinopisja izideta izbor iz *Spomina vrednih dejanj in besed* Valerija Maksima, ki ga je uredil Aleš Maver (7 prevajalcev, 2004), in Jordanovo delo *O izvoru in dejanjih Gotov* (Žiga Šmit, 2006). Obsežna antologija, ki so jo uredili Oto Luthar, Marjeta Šašel Kos, Nada Grošelj in Gregor Pobežin, zajema prevode iz avtorjev od Homerja do Bede Častitljivega in poznejših (*Zgodovina historične misli*, 2006). Primož Simoniti je pred smrtjo prevedel prvih pet knjig Livijeve zgodovine *Od ustanovitve mesta* (2022), v kratkem bodo v okviru širšega projekta sledile še druge.

Najti je tudi posamezne predstavnike drugih zvrsti, kot so antični roman z *Levkipto in Klejtofontom* Ahileja Tatija (Rahela Šibal, 2003), mitografija s Higinovimi *Bajkami* (Nada Grošelj, 2008), arhitekturna teorija z Vitruvijev razpravo *O arhitekturi* (Fedja Košir, 2009) ali priročniška literatura z Apicijevo *Umetnostjo kuhanja* (Jerneja Kavčič, 1996) in Frontinovimi *Strategemi* (polkovnik Lovro Novinšek, 2014). Razmeroma veliko pozornosti je deležen Plutarh. Izhajati začnejo *Vzporedni življenjepisi* (Matej Hriberšek in David Movrin, 2004–08, Maja Sunčič 2014–15). Maja Sunčič je prevedla *Nasvete ženinu in nevesti*, *Tolažbo za ženo* in *Ženska junaška dejanja* (2004), *Dialog o ljubezni* (2005), *Rimska in Grška vprašanja* (2006), *O množstvu prijateljev* in druge spise (2007), razpravo *Politični nasveti* in druge spise (2008), *O pitijinih prerokbah*, *O zatonu preročišč* in *O črki E v Delfih* (2009).

Opazen je tudi premik na področju govorništva. Izbrani govori Lisija, Izokrata, Demostena, Cicerona in Evmenija so zdaj na voljo v *Antologiji antičnega govorništva*, ki jo je uredil Brane Senegačnik (Matjaž Babič, Matej Hriberšek, David Movrin in Sonja Weiss, 2001). Poleg tega so izšli Ciceronovi govori *Proti Katilini* in *Za pesnika Arhijo* (Barbara Zlobec, 2008 in 2020) ter Aftonijeve *Retorične vaje* (Svetlana Slapšak, *Progymnasmata*, 2008). V slovenščini je dostopna tudi vrsta temeljnih razprav – Ciceronovi deli *O govorniku* (Ksenja Geister, 2002) ter *Partitiones oratoriae* (*O govorništvu na kratko*, Matjaž Babič, 2012), Tacitov *Pogovor o govornikih* (skupaj z deloma *Agrikola* in *Germanija*, Matej Hriberšek, 2004), Aristotelova *Retorika* (Matej Hriberšek, 2011), Longinova razprava *O vzvišenem* (Kajetan Gantar, 2011) ter Kvintilijanova *Šola govorništva* (Matjaž Babič, 2015).

3 Prevajanje v grščino in latinščino

Prevajanje v grščino in latinščino je kot svojski *curiosum* bistveno manj zastopano, vendar se tudi tu primeri najdejo že v 19. stoletju, ko Valentin Vodnik v *Télégraphe Officiel* vzporedno objavi izvirnik in prevod lastne pesmi »Iliria oshivlena« – *Illyria rediviva* (1811, NUK hrani dve verziji); ko Jernej Kopitar v latinščino prevede »Brižinske spomenike« (1822–1836, nov prevod Kajetan Gantar 1968 in 2004); ali ko Janko Pajk izda »Tri Prešernove polatinjene« (1882), »Sem dolgo upal in se bal« (*Tentus diu*

sum spe, metu), pa »Kam?« (*Quonam?*) in »Pevcu« (*Ad poetam*): »Numquis / mentem relevare queat tenebris! // Quis scit / fugare volucrum, quae cor comedit, / ex nocte diem nox donec recipit!« Ohranjen je tudi Stritarjev latinski prevod Goethejeve »Über allen Gipfeln« (UKM Ms 193). V 20. stoletju sledijo novi poskusi, med njimi so Sovretove prepesnitve Aškerčevega »Brodnika«, *Portitor* (v *Mentorju* 1927–28), in Prešernovih pesmi »Dekletam«, *Ad puellas*, ter »Orglar«, *Organoedus* (v *Mentorju* 1928–29 in 1934–35), pozneje pa še »Čez tebe več ne bo«, *Non, Fortuna*, »Kupido, ti«, *Cupido, tute*, ter »Kdor jih bere«, *Perpendit varie* (v *Živi antiki* 1952). »Orglarjeva« prva kitica, »Popusti posvetno rabo / orglarček in gre v puščavo, / tam prepevat božjo slavo, / svoje citre vzame s sabo«, je denimo v alkajski kitici zazvenela takole: »Relinquit aevi, quo celebret deum, / usus inanes organicus miser / et flectit ad deserta gressum / cum fidi-bus citharaque curva.«

Prešeren je bil priljubljena izbira, šest rokopisnih prevodov v grščino in latinščino je zapustil tudi poliglot Anton Debeljak (NUK Ms 1190). Sovre je poleg tega »sestavil latinski prevod Platonove *Apologije* (*Platonis Defensio Socratis*, datirano 8. 12. 1943)«, nastal je »kot nekakšen polemičen odgovor na latinski prevod Platonove *Apologije*, ki ga je oskrbel Lorenzo Cammelli ... in ki je v Sovretu zbudil veliko negotovanje zaradi klavrne latinščine«, zraven pa je isti prevajalec »polatinil tudi začetna poglavja Platonovega *Fajdona*« (Gantar 1986, 15; oboje zdaj v NUK). Iz tega časa je ohranjenih tudi nekaj grških prevodov genialnega Janeza Remica (prim. Gantar 2014a, 28 in nasl.), ki je veljal za »Matija Čopa naših dni«, vsaj po sodbi Jožeta Javorška, ki ga je poleti 1945 skušal rešiti iz teharskega taborišča smrti (»prišel sem prepozno«, piše v *Hvalnici zemlji*; rokopisi v NUK Ms 1203).

Ferdinand Kolednik. – Pojavijo se celo knjižne izdaje. Najbolj nenavaden med temi izdelki so bržkone *Commentarii de vita et rebus gestis Georgii Kozjak, militis ianitarii Sloveni* (Rim, 1959), kot je Jurčičevo povest prevedel dr. Ferdinand Kolednik, duhovnik, ki se je tega izziva sistematično lotil po letu 1945. Med vojno je 13. novembra 1943 rešil življenje 630 domačinom v svoji fari na otoku Žirje (leta 2021 so mu otočani postavili spominsko ploščo), kar mu pri nacistih ni prineslo ugleda, konec vojne je dočakal v zaporu v Nemčiji, mučen in obsojen na smrt, vendar obsodba ni bila več izvršena (prim. Jevnikar 1971). Ko se je izpuščen vračal v domovino, ga je ob srečanju s partizansko kontrolo na kočljivi meji pri Dravogradu v času democida nove smrtno nevarnosti rešil kar njegov zasliševalec – *quondam* gimnazijec s Ptuja. Ta je v nepredvidnem migrantu prepoznal nadarjenega prevajalca, saj je v prejšnjih časih pisal maturantsko nalogo o njegovem prevodu Jurija Kozjaka v francoščino, nagrajenem s »Prix de la langue française« Francoske akademije 1938. V novem zaporu se je Kolednik zaobljubil, da bo povest, ki mu je rešila življenje, posredoval v vsaj 50 jezikov in pri tem poiskal sodelavce v jezikih, ki jih sam ni poznal. Do smrti se je prevodov v različnih fazah res nabralo 55, približno polovica jih je

dočakala natis v knjigah ali revijah, leta 1967 je prevajalec postal častni član DSKP (pri čemer je NUK nekatera njegova dela še lep čas hranila v fondu D).

Za latinski prevod je Janko Moder, izvršitelj Kolednikove oporoke, med vrsticami nakazal, kako problematičen je bil v petdesetih lahko tisk takšnega delca v emigraciji; »pregledoval ga je tudi profesor Anton Sovre, vendar pozneje, ko naj bi delo izšlo v Rimu, ni maral več sodelovati in tudi ne napisati uvoda« (Moder 1982, 66). V rokopisu je ostal grški prevod, »Iosef Giourkik: Ho Georgios Koziak Slobenos gianniisaros (Jurij Kozjak): Historikon diegera tou 15ou aionos, metafrasis eis ten Helleniken tou aidi eleutherou Frangkiskos Deratse« na 116 straneh, ker se je ravnatelj atenske tiskarne in poznejši eksarh ter škof Hyakinthos Gad raje odločil za sodobnejšo grščino konkurenčnega prevajalca; ta je nato izšel kot *Joseph Jurcic: Georges Koziak, enas slovenos genitsaros, historike nouvella tou 15ou aionos* (metafrasis: A. Karavia) v Atenah, 1956 (Moder 1982, 72). Rokopise hrani samostan Stična.

Silvester Kopriva. – Pozneje je v latinščino veliko prevajal profesor, pisec učbenikov in slovníčar Silvester Kopriva, objavljajl je po revijah, največ v *Živi antiki* (Gantar 2014b). Njegov opus zajema kakih dvesto prevodov iz slovenščine in drugih jezikov – srbsčine, hrvaščine, makedonščine, češčine, nemščine in ruščine. Nekatero prevode – ljudskih, Prešerna, Slomška, Levstika, Jenka, Stritarja, Gregorčiča, Aškerca, Finžgarja, Meška, Cankarja, Župančiča, Murna, Gradnika, Novy, Grudna, Glazerja, Pogačnika, Klopčiča, Pavšiča, Menarta, Koviča, Grafenauerja in drugih – je skupaj s svojimi izvirnimi pesmimi izdal v zbirki *Versus Latini* (1989). Pri njem je alkajska kitica, denimo v Župančičevi pretresljivi pesmici »Skozi telefon«, *Per filum aëneum* [Skozi telefon zakliče glas droban: / 'Je tam gospod Župančič?' — Tukaj je. / — Še vprašam drobni glasek, kaj mi če. / 'Pa ste res pravi? Je vaš *Ciciban*?'], zazvenela takole: »Aëneo filo tenerum os vocat: / 'Illic Župančič est dominus, precor?' / 'Hic est.' Rogo tum, quid velit me. / 'Stas ibi re? *Ciciban* tuusne?'«

Sporadični prevodi krajših besedil se pojavljajo tudi v novejšem obdobju; lep primer je prevod narodne pesmi, ki ga je objavil Matej Hriberšek, *De Pegamo et Lamberbare* (2016).

4 Zaključek

Ena od knjig v oxfordski zbirki *Classical Presences* ima naslov *Tradition, Translation, Trauma* [Tradicija, prevod, travma] (Parker in Matthews, 2011). Čeprav se naslovna aliteracija v prevodu izgubi, se zdi, da je dogajanje v zadnjem stoletju mogoče tudi na tukajšnjem koncu Evrope bolje razumeti skozi njeno prizmo. Ravno področje klasičnih študijev je eno tistih, kjer so imeli politični pritiski v povojnih desetletjih vidno razdiralne učinke – in kjer je sprostitev v devetdesetih privedla do najizrazitejšega preobrata.

Raznoterih posledic tako dolgotrajne in deloma celo potlačene travme ni mogoče kar odpraviti – bi bilo pa koristno, če bi o njih vedeli več. Tudi zato, ker se bo šele iz podrobnosti dalo bolje razumeti, zakaj je področje v zadnjih desetletjih eksplodiralo s tolikšno vitalnostjo.

5 Seznam sorodnih poglavij v monografiji

Prva prevedena besedila / Prevajanje v času protestantizma (1550–1595) / Prevajanje Svetega pisma po času reformacije / Prevajanje in reformacija na vzhodu slovenskega etničnega prostora / Prevajanje Homerja / Anton Sovre / Kajetan Gantar / Gorazd Kocijančič

Bibliografija

- Bachleitner, Norbert. 2008. »Der Übersetzungsbetrieb des 18. und 19. Jahrhunderts aus soziologischer Sicht.« V *Übersetzung antiker Literatur: Funktionen und Konzeptionen im 19. und 20. Jahrhundert*, uredili Martin S. Harbsmeier, Josefine Kitzbichler, Katja Lubitz in Nina Mindt, 103–117. Berlin: De Gruyter.
- Basgar, Bojan. 1988. *Latinščine, prosim: Latinščina in njeno izganjanje na Slovenskem, 1849–1987*. Knjižnica revolucionarne teorije 49. Ljubljana: Univerzitetna konferenca ZSMS.
- Bevc, Benjamin. 2005. »Portret Franca Omerze.« *Keria: Studia Latina et Graeca* 7, št. 2: 107–23.
- Bogataj, Jan Dominik. 2017. »Rokopisni opus patrističnih prevodov in avtorskih del p. Klemena Velikonje (1752–1830).« V *Rokopisi slovenskega slovstva od srednjega veka do moderne*, uredili Aleksander Bjelčević, Matija Ogrin in Urška Perenič, 137–144. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.
- Božič, Anja. 2015. »Levstikov prevod Salustijeve *Katilinove zarote*.« Diplomsko delo, Univerza v Ljubljani.
- Božič, Ivan. 1862. *Platonov Kriton in Apologija*. Celovec: Janez Leon.
- Bradač, Fran, prev. 1964. Vergil: *Bukolika in Georgika*. Maribor: Obzorja.
- Connelly, John. 2000. *Captive University: The Sovietization of East German, Czech, and Polish Higher Education, 1945–1956*. Chapel Hill: University of North Carolina Press.
- »Doklerjev prevod Platonove *Države* – v subskripciji pri Slovenski šolski matici.« 1937. *Slovenski učitelji: Pedagoška revija in glasilo Slomškove družbe v Ljubljani* 28, št. 8–10: 300–301.
- Furlan, Boris in Stasha Furlan Seaton. 2022. *Skozi gosto noč (dopisovanje 1951–1957)*, uredila Alenka Puhar. Ljubljana: Beletrina.
- Gabrovec, Stane. 1994. »Pot v Emavs.« V Alojz Rebula, *Skozi prvo zagrinjalo*, 7–24. Celje: Mohorjeva družba.
- Gantar, Kajetan. 1959. »Spremna beseda.« V Sofokles, *Kralj Oidipus*, prevedel Anton Sovre, 76–91. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Gantar, Kajetan. 1971. »Adam Bohorič als slowenischer Übersetzer aus der lateinischen Sprache.« V *Adam Bohorič: Arcticae horulae; die erste Grammatik der slowenischen Sprache, Wittenberg 1584*, uredil Branko Berčič, 98–108. München: R. Trofenik.
- Gantar, Kajetan. 1980. »Horacijeva Spomladanska pesem (c. 4.7) v treh slovenskih prevodih.« *Primerjalna književnost* 3, št. 1: 12–19.
- Gantar, Kajetan. 1986. »Govor ob odkritju Sovretove spominske plakete.« V *Sovretov zbornik*, 11–15. Ljubljana: Društvo slovenskih književnih prevajalcev in Društvo za antične in humanistične študije Slovenije.
- Gantar, Kajetan. 2000. »Janez Svetokriški in latinščina.« V *Zbornik o Janezu Svetokriškem*, 117–130. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Gantar, Kajetan in Brane Senegačnik. 2014. *Sofoklova Antigona v prevodu Ivana Hribovska*. Ljubljana: Družina.

- Gantar, Kajetan. 2014a. »Ivan Hribovšek – zamolčani pesnik brez groba.« V *Sofoklova Antigona v prevodu Ivana Hribovška*, uredil David Movrin, 9–108. Ljubljana: Družina.
- Gantar, Kajetan. 2014b. »Profesor Silvo Kopriva in začetki njegove latinske verzifikacije.« *Živa antika* 64: 131–147.
- Gantar, Kajetan. 2022. »Adam Bohorič, prvi slovenski prevajalec latinskih heksametrov.« V *Novi pogledi na Adama Bohoriča*, 75–82. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Gerlanc, Bogomil. 1986. »Bibliografija Antona Sovreta.« V *Sovretov zbornik*, uredili Kajetan Gantar, Frane Jerman in Janko Moder, 109–125. Ljubljana: Društvo slovenskih književnih prevajalcev in Društvo za antične in humanistične študije Slovenije.
- Grafenauer, Ivan. 1928. »Janežič, Anton (1828–1869).« V *Slovenski biografski leksikon* 3, uredil Izidor Cankar. Ljubljana: Zadružna gospodarska banka.
- Hriberšek, Matej. 2005. *Klasični jeziki v slovenskem šolstvu 1848–1945*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Hriberšek, Matej. 2009. »O nekaterih pomembnejših prevodih iz klasičnih jezikov v 19. stoletju.« V *Odperta okna: Komparativistika in prevajalstvo*, uredili Martina Ožbot, Darko Dolinar in Tone Smolej, 35–50. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Hriberšek, Matej. 2021. »*Batrahomiomahija* na Slovenskem: Kratak očrt.« V *Slovenska poezija*, uredila Darja Pavlič, 589–596. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.
- Hriberšek, Matej, ur. 2022. »Platon: *Država* (odlomek 327–333), (prev. Anton Dokler).« V *Aristotelov spis O duši*, uredila Franci Zore in Jan Ciglencečki, 71–78. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.
- Hrovat, Jasna. 1997. »Bibliografski pregled najstarejših slovenskih prevodov iz latinske patristike.« V »Rokopisni patristični prevodi Klemena Velikonje iz zapuščine Ivana Vrhovnika.« Magistrska naloga, Univerza v Ljubljani, 147–175.
- Hrovat, Ladislav. »Slovenski mladini.« *Slovenski glasnik* 7, št. 10 (1861): 48–49.
- Jevnikar, Martin, ur. 1971. *Finžgarjeva pisma Ferdinandu Koledniku*. Celovec: Družba sv. Mohorja.
- Kalan, Valentin. 2001. »Nepričakovana najdba (*hermaion*) Aristotela v Vebrovi zapuščini: Grecist Dokler in filozof Veber.« *Keria* 3, št. 1: 133–36.
- Kitzbichler, Josefine, Katja Lubitz in Nina Mindt, ur. 2009. *Dokumente zur Theorie der Übersetzung antiker Literatur in Deutschland seit 1800*. Berlin: De Gruyter.
- Kobal, Andrej. 1975. *Svetovni popotnik pripoveduje*. Gorica: Goriška Mohorjeva.
- Koncilija, Žiga. 2013. »Prispevek k zgodovini političnih sodnih procesov: Sojenje skupinam Pavla Tepine (1935) in Mirka Bitenca (1947).« *Prispevki za novejšo zgodovino* 53, št. 1: 213–247.
- Kos, Janko, ur. 1988. *Valentin Vodnik: Zbrano delo*. Ljubljana: DZS.
- Lesjak, Matic. 2017. »Franc Ksaver Lukman v slovenski kulturni zgodovini.« Magistrsko delo, Univerza v Ljubljani.

- Lianeri, Alexandra. 2019. *Translation and Classical Reception*. Oxford Bibliographies. Zadnjič posodobljeno 31. 7. 2019. <https://www.oxfordbibliographies.com/display/document/obo-9780195389661/obo-9780195389661-0335.xml>.
- Marinčič, Marko. 2018. »Farming for the Few: Early Slovenian Reception and Translation of Virgil.« V *Virgil and his Translators*, uredili Susanna Braund in Zara M. Torlone, 166–182. Oxford: Oxford University Press.
- Marinčič, Marko, prev. 1994. *Publij Vergilij Maro*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Moder, Janko. 1966. »Starogrška lirika, epika in dramatika pri Slovencih.« V *Zgodovina grške književnosti I: Epika, lirika in dramatika klasičnega obdobja*, uredili S. I. Sobolevski, B. V. Gornung, Z. G. Grinberg, F. A. Petrovski in S. I. Radcig, 559–639. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Moder, Janko. 1982. »O prispevku Ferdinanda Kolednika k Jurčičevi poti po svetu.« V *Zbornik občine Grosuplje*, 59–77. Grosuplje: OK SZDL.
- Movrin, David. 2017. »Zakopane *Metamorfoze* dr. Joža Lovrenčiča.« *Keria* 19, št. 2: 65–80.
- Movrin, David. 2014. »Fran Bradač, Anton Sovre, Milan Grošelj, Jože Košar in Fran Petre: Latinščina in grščina na ljubljanski univerzi v desetletju po vojni.« *Zgodovinski časopis* 68, št. 3–4: 432–477.
- Movrin, David. 2013. »The Anatomy of a Revolution: Classics at the University of Ljubljana after 1945.« V *Classics and Communism: Greek and Latin behind the Iron Curtain*, uredili György Karsai, Gábor Klaniczay, David Movrin in Elżbieta Olechowska, 141–168, 444–467. Budimpešta: Collegium Budapest Institute for Advanced Study.
- Parker, Jan in Timothy Mathews, ur. 2011. *Tradition, Translation, Trauma: The Classic and the Modern*. Oxford: Oxford University Press.
- Pohlin, Marko. 1768. *Kraynska grammatika* [...]. Ljubljana: Lorenz Bernbacher.
- Pohlin, Marko. 1803. *Bibliotheca Carnioliae* [...]. Dunaj: Academia Theresiana.
- Slodnjak, Anton. 1950. »O Stanku Vrazu kot slovenskem pesniku.« *Slavistična revija* 3 (1–2): 65–90.
- Smolik, Marijan. 1976. »Bogoslužno branje: Berila iz cerkvenih očetov v molitvenem bogoslužju.« *Cerkev v sedanjem svetu* 10, št. 11–12: 182–183.
- Strle, Anton. 1969. Opomba k članku »Za slovensko bogoslovno enciklopedijo.« *Bogoslovni vestnik* 29: 416.
- Svetina, Peter. 2005. »Devovi epigrami v *Pisanicah*.« *Jezik in slovstvo* 50, št. 6: 63–70.
- »Titir: Prva ekloga Publia Virgilia Marona.« *Slovenska bčela* 3, št. 48, 49 (1852): 385–386, 396–397.
- Visočnik, Julijana. 2019. »Franc Ksaver Lukman – profesor, dekan, rektor, urednik.« V *Učitelji Teološke fakultete za ustanovitev in obranitev Univerze v Ljubljani*, uredil Bogdan Kolar, 77–111. Ljubljana: Teološka fakulteta.

POVZETEK

Poglavje obravnava slovenske prevode iz grško-rimske antike od fragmentarnih začetkov v 14. in 15. stoletju preko razcveta svetopisemskih prevodov med reformacijo v 16. stoletju ter nastavkov v homiletičnih delih 17. in 18. stoletja do vse bolj sistematičnih poskusov v 19. stoletju, kot jih predstavljata zlasti Anton Janežič in njegova zbirka *Cvetje iz domačih in tujih logov*. V 20. stoletju se začne področje razvijati hitreje – zlasti dramatika in patristika, s katero pa je po prevzemu oblasti s strani komunistične partije v letu 1945 za lep čas konec, vrsta prevodov ostane v rokopisu. Med prevajalci v tem času izstopajo Anton Sovre, Fran Bradač in Kajetan Gantar. Demokratizacija in osamosvojitve v devetdesetih privedeta do prevajalskega razmaha na vseh področjih, v patristiki, filozofiji, dramatiki, poeziji in drugod. – Predstavljeno je tudi prevajanje v grščino in latinščino, od prevodov Valentina Vodnika in Jerneja Kopitarja preko Janka Pajka in Antona Sovreta ter njunih poskusov s Prešernom do Ferdinanda Kolednika in njegovega impozantnega projekta z Jurčičem ter Silvestra Koprive s kakimi 200 prevodi v latinščino v zbirki *Versus Latini*.

ABSTRACT

The study focuses on Slovene translations from Graeco-Roman antiquity, from the fragmentary beginnings in the 14th and 15th centuries, through the flowering of Bible translations during the Reformation in the 16th century and the rudimentary examples in the homiletical works of the 17th and 18th centuries, to the increasingly systematic attempts in the 19th century, as represented in particular by Anton Janežič and his collection *Cvetje iz domačih in tujih logov* [Flowers from Local and Foreign Groves]. In the 20th century the field began to develop rapidly, particularly in the cases of drama and patristics. Patristic translations were no longer published after the Communist takeover in 1945, with several texts remaining in manuscripts. Among the notable translators of this period were Anton Sovre, Fran Bradač, and Kajetan Gantar. Democratization and independence in the 1990s led to an expansion of translation in all fields, in patristics, philosophy, drama, poetry, and elsewhere. Translations into Greek and Latin are also presented, starting with the renditions of Valentin Vodnik and Jernej Kopitar. These were later joined by Janko Pajk and Anton Sovre, who translated France Prešeren into Latin, by Ferdinand Kolednik and his mega-project with Josip Jurčič, and by Silvester Kopriva with some 200 translations into Latin in his *Versus Latini*.